

Leren Investeren in Onafhankelijkheid

1984 was het hoogtepunt van onze verzorgingsstaat. De sociale grondrechten werden verankerd in de grondwet. We kregen het recht op wonen, werkgelegenheid, onderwijs, zorg en bestaanszekerheid. Maar 1984 was om nog een reden het hoogtepunt. Nooit waren meer mensen in Nederland afhankelijk van een vorm van uitkering. Maar liefst 38% van beroepsbevolking kreeg een uitkering. Dat moest anders. In de twintig jaar daarna lukt het om dit percentage bijna te halveren. Door gecombineerd in te zetten op werk en het aanscherpen van de regels. Maar de laatste vijftien jaar komen we niet veel verder. Het aantal mensen in een uitkering blijft gelijk, terwijl we bijvoorbeeld wel de regels voor de participatiewet blijven aanscherpen. Denk aan de kostendelersnorm en de zoektermijn voor jongeren. We willen graag dat minder mensen afhankelijk van die bijstand worden. Maar wat als je er gewoon afhankelijk van bent?

Marjan wordt ziek tijdens haar studie. Ze is tijdens het sporten hard op haar hoofd gevallen. Sindsdien is ze chronisch vermoeid en depressief. Ze probeert nog een paar jaar met hangen en wurgen haar studie af te ronden, maar wordt er eigenlijk steeds zieker door. Uiteindelijk besluit ze maar te stoppen. Ze woont dan net bij haar vriendje. Ze wil weer een participatiewet-uitkering aanvragen, die ze een jaar eerder bij haar ouders ook heeft gehad. Maar haar vriendje verdient te veel. De wet vindt dan dat haar partner voor haar moet zorgen. Maar Marjan is niet gaan samenwonen om afhankelijk van hem te zijn. Ze is 24. Ze is gaan samenwonen omdat ze verliefd is. Ze weet nog helemaal niet of en hoe ze zich wil binden. Maar ze is nu wel afhankelijk van hem. De eerste zes maanden heeft ze al haar spaargeld opgemaakt om toch maar in de kosten bij te dragen. Nu heeft ze helemaal niets meer. Ze moet bij haar vriendje vragen of ze nieuwe schoenen mag.

Feest! **Elise** is geslaagd. Eindelijk. Tegen alle verwachtingen in is het haar toch gelukt. En ze heeft ook al werk gevonden dat aansluit op haar studie. Voor 15 uur. Precies het aantal uur dat ze met haar aandoening aankan. De rest gaat de gemeente aanvullen vanuit de participatiewet. Haar leven kan eindelijk beginnen. Maar de vreugde is van korte duur. Er valt een brief van de gemeente op de mat. De brief maakt kort en kil duidelijk hoe haar toekomst er uit ziet. De participatiewet gaat haar niet helpen om te participeren. De wet is er om vast te stellen wat het absolute minimum is om van rond te komen. Even klonk het leuk, de participatiewet, maar Elise realiseert zich dat ze gewoon in de bijstand komt. Net als haar moeder vroeger, maar dan de rest van haar leven. Want een snel rekensommetje leert haar dat ze in 15 uur per week, nooit meer dan €1090 per maand gaat verdienen. Ook al doet ze, net als op school, meer dan ze eigenlijk aankan, ze zal altijd op bijstandsniveau blijven. Haar hele leven. Dat is toch niet eerlijk.

Maar het verhaal wordt nog oneerlijker. Want Elise gaat geen €1090 euro krijgen maar €1040. De gemeente heeft vastgesteld dat ze €50 euro per maand van haar broertje krijgt.

Zij zien dat als inkomen en moeten het daarom van de wet korten op haar haar inkomen. Maar het geld is geen inkomen. Het is bedoeld voor de verzekering en het onderhoud van de auto die ze samen delen. Een auto die Elise nodig heeft om naar haar werk te gaan. Maar de gemeente zegt dat ze dat nooit kunnen controleren. En dat het dus inkomen is. Zo wordt het controleprobleem van de overheid een financieel probleem voor Elise. Lekker is dat. Maar we zijn er nog niet. In de gemeente waar ze woont zijn ze ook nog eens bijzonder streng op bijverdiensten. Elise mag maar 10% van de bijverdiensten houden, terwijl de wet ruimte laat voor 25%. Voor Elise komt dit neer op €50 per maand. Cynisch genoeg precies de €50 de ze gekort wordt omdat ze een auto deelt met haar broertje. Maar...en daar komt het... als ze vrijwilligerswerk zou gaan doen, mag ze maar liefst €150 per maand houden. "Hoe zit dat? "ja we erkennen dat dat een beetje krom is" geeft de gemeente terug, "maar zo is het nu eenmaal." "een beetje krom?!?" denkt Elise. "Schiet mij maar lek."

Sander krijgt twee jaar terug te maken met een aangezichtsverlamming. Studeren gaat steeds moeilijker. Hij kan moeilijker praten en vaak bijna niet meer nadenken. Daarom moet hij uiteindelijk met zijn studie stoppen. Hij zit dan nog midden in een serie onderzoeken die meer duidelijkheid moet geven over ziekte en behandeling. Mede daarom duurt het een tijd voordat er uitsluitel is over zijn Wajong aanvraag. Omdat hij toch inkomen moet hebben gaat hij maar werken bij een hamburgerketen. Hij verbloemt zijn ziektekenmerken, maar dit gaat steeds moeilijker en wordt steeds zieker. Eigenlijk kan hij helemaal niet werken. Maar als het UWV alle rapporten over zijn ziekte binnen heeft zien ze daar dat hij bij de hamburgerketen werkt. En dus wordt zijn aanvraag afgewezen. Want hij werkt, dus kennelijk kan hij werken. Of het goed en gezond voor hem is vraag niemand zich af.

De participatieconsulent bij de gemeente raadt hem aan dan maar de ziekte wet in te gaan. Maar zijn werkgever weigert hem ziek te melden. En terecht. Hij wil niet twee jaar lang ziekte wet betalen voor iemand die eigenlijk chronisch ziek was toen hij hem in dienst nam. Uiteindelijk kent de gemeente maar een bijstandsuitkering toe. Daar zit Sander nu al weer een jaar in. In afwachting op uitslag van hernieuwde aanvragen bij het UWV. Maar het feit dat Sander hamburgers verkocht, had nooit van invloed mogen zijn op het oordeel over zijn arbeidsvermogen.

Marscha valt ziek uit op werk. Overspannen, zo luidt het oordeel. Maar na een paar maanden is ze niet hersteld. Ze wordt steeds vermoeider en wordt maar niet beter. Ze gaat van dokter naar dokter en kliniek naar kliniek, om te onderzoeken wat er mis is met haar. Niemand kan iets vinden. Super frustrerend, vooral omdat betrokken artsen steeds vaker voorzichtig aangeven dat ze er misschien maar mee moet leren leven. Maar met wat? Niemand kan haar vertellen wat ze heeft. ME? Chronische vermoeidheid? Tussen de vele doktersbezoeken door speurt ze ook het internet af op zoek naar antwoorden. Maar beter wordt ze er niet van. Na anderhalf jaar zoeken begint ze langzaam te leren dat ze er maar mee moet leven. Niemand gaat wat vinden. Alles is wel onderzocht. Knop om, en maar het beste van het leven maken, zo denkt ze. Maar precies op dat moment komt het UWV op de lijn. Haar ziekte wet loopt af. Om in de WIA te komen moet vastgesteld worden of er nog arbeidsvermogen is. "Dat komt goed!", denkt ze. "Ik kan nog maar drie uur per dag überhaupt iets doen. Aankleden, eten, huishouden en koken is het enige dat ik nog kan. That's it. Ik kan niet eens een half uur wandelen." Dan valt de brief van het UWV op de mat. Er is arbeidsvermogen vastgesteld. En wel voor 32 uur per week. "Dit moet een grap zijn"

denkt Marscha nog, maar ze heeft niet de energie of denkvermogen meer om de brief te begrijpen. Ze laat zich uitleggen dat het UWV arbeidsvermogen kan vaststellen omdat haar ziekte somatisch niet te verklaren is...”dus omdat artsen de oorzaak achter mijn ziekte niet kennen, moet het UWV arbeidsvermogen vast stellen?” Dat is heel krom. En dus gaat ze weer op zoek om te bewijzen dat ze ziek is. Net nu ze de knop had omgezet om maar te gaan leven, wordt ze gedwongen om weer aan te tonen dat ze echt ziek is. Want kennelijk mag ze niet aantonen dat ze niet kan werken. Ze moet bewijzen dat ze somatisch verklaarbaar ziek is. Iets wat haar nooit zal lukken.

Wat gebeurt hier nu eigenlijk?

Goed bedoelde regels pakken volledig verkeerd uit voor mensen die van deze regels afhankelijk zijn. We willen dat mensen gaan meedoen, gezonder worden en zoveel mogelijk onafhankelijk zijn. Maar in veel gevallen bereiken we precies het omgekeerde. We dwingen mensen juist afhankelijk te blijven van ouders of vrienden. Of we dwingen ze om meer te gaan werken dan gezond voor ze is. Of we dwingen ze schulden op te bouwen omdat ze hun vaste lasten niet meer kunnen voldoen. Ook dwingen we ze om zich zieker voor te doen dan ze zouden willen zijn.

De logica vanuit de regels past totaal niet op de individuele situaties van mensen die ziek zijn. Dat is misschien wel moeilijker om mee te leven dan met een ziekte of beperking zelf. Juist omdat het niet klopt. Juist omdat je, als je erin zit, je continue afvraagt: ‘dit kan toch niet waar zijn? Die overheid die er voor mij zou moeten zijn, duwt me precies die kant op, die ik niet op moet gaan. Iemand moet dit toch zien? Help! Waarom ziet niemand dit!’

Waar is de menselijke maat?

De afgelopen jaren hebben we bij het IPW veel met jongeren met een chronische aandoening gewerkt. Wat opvalt bij al deze jongeren is de gigantische veerkracht en energie om te vechten voor hun eigen toekomst. Ze gaan eerder en vaker over hun eigen grenzen heen dan dat ze het opgeven en niets meer doen. Helaas is dat nodig. Want naast de 5, 10 of 20 uur die ze gezond kunnen werken of aan school besteden, moeten vaak ze ook nog 5 tot 10 uur per week tegen de bureaucratie vechten. Want ze lopen niet alleen tegen problemen aan met een uitkering. Juist de doelgroep in de bijstand valt door de ‘onduidelijke’ aard van hun aandoening overal tussen wal en schip. Of het nu bij de zorgverzekeraar, het WMO loket, de woningbouwvereniging, de participatiecoach, het UWV, het CIZ of op school is, overal moeten deze jongeren in gevecht om aan te tonen dat hun situatie een uitzondering op de regel rechtvaardigt. En overal krijgen ze in eerste instantie een nee te horen. De tijd en energie die juist deze jongeren in hun eigen ontwikkeling en leven moeten steken, branden ze op aan vaak onsuccesvolle gevechten met het systeem.

Maar er is meer dan alleen de regels. Alle jongeren geven aan dat vooral als ze zelf aankloppen standaard “nee” krijgen te horen op hun verzoek voor een uitzondering. Pas als er iemand met ze meegaat is er een kans dat hun vraag serieus opgepakt wordt. Ze vechten dus niet alleen tegen de regels maar helaas ook tegen een soort van institutioneel wantrouwen. Ze voelen zich niet serieus genomen als ze ergens met hun eigen plan en ideeën voor hun eigen leven aankloppen. Ook krijgen ze elke keer het gevoel mee dat zij iets extra’s, meer of anders moeten doen. Dat ze niet genoeg hun best doen of andere keuzes

moeten maken. Terwijl ze juist zo hard knokken en alles naar vermogen zo goed mogelijk proberen te doen. Waarom ziet niemand dat? Steeds meer onderzoeken wijzen erop dat mensen in de bijstand zich structureel vernederd voelen. Als we echt willen dat deze jongeren gaan meedoen moeten we ze zelfvertrouwen geven in plaats van te vernederen.

Tijd voor een paradigma verandering

We moeten dus anders naar deze jongeren leren kijken. En dat begint misschien wel bij de bijstand. De bijstand is niet gemaakt en bedoeld voor mensen met een chronische ziekte. De bijstand en de bedoeling achter de bijstand is en blijft gericht op mensen die tijdelijk inkomensondersteuning nodig hebben. Om die tijdelijkheid af te dwingen richt het hele denken en doen rond die bijstand zich erop om mensen niet langdurig afhankelijk te laten worden van bijstand. Zeker jongeren niet. Want dan gaan ze achteroverleunen, zo is de gedachte. Maar niet afhankelijk zijn van de bijstand, betekent niet dat je ineens onafhankelijk wordt of bent. Daar zit precies de weeffout. Ze zijn nog niet volledig onafhankelijk. En dus steken ze zichzelf in de schulden, blijven te lang afhankelijk van ouders of hun partners of werken en stressen ze zichzelf nog verder ziek.

En werk dan?

Werk is niet *the way out*. Mensen kunnen pas echt weer lekker werken als de basis op orde is. Als er geen gedoe meer is met de verzekering, als de behandeling goed aanslaat, als ze zekerheid over inkomen, wonen en huur hebben, als ze hun kinderen kunnen opvoeden en als ze weten wat ze van zichzelf en hun ziekte kunnen verwachten. Al die zaken hebben prioriteit boven werk, maar juist op al die punten komt weinig zekerheid als de regels net niet passen op individuele situaties.

Leren investeren in onafhankelijkheid.

Kunnen we het denken rond de bijstand voor zieke jongeren niet juist omdraaien? Nu zijn de regels voor jongeren tot 27 veel strenger dan voor volwassenen. Voor hen geldt een verplichte zoektermijn, ze mogen minder en minder lang bijverdienen en ze hebben relatief vaak last van de kostendelersnorm. Daarmee maken we het leven onnodig onzeker voor deze doelgroep. Soms lijkt het erop alsof we het leven in de bijstand bewust onzeker maken uit hoop op snellere uitstroom. Maar artikel 20 van de grondwet gaat toch echt over bestaanszekerheid, niet over bestaansONzekerheid. Die onzekerheid creëren we bij zieke jongeren juist in een periode waarin er nog zoveel andere onzekerheden zijn. Ze moeten op zichzelf gaan wonen. Spulletjes kopen. Ze moeten leren welk werk ze kunnen doen en voor hoeveel uur. Ze moeten vaak ook nog leren wat hun ziekte eigenlijk precies is en hoe ze er zo goed mogelijk mee kunnen leven en werken. Allemaal zaken die op zich al lastig genoeg zijn. Als daar ook nog financiële onzekerheid bij komt kijken is het bijna onmogelijk om de juiste keuzes te maken.

Kortom, veel van deze jongeren weten we dat ze voor langere tijd afhankelijk zullen zijn van een (bijstands)uitkering. Dat is al vervelend genoeg. Laten we leren hoe we daarnaast in ieder geval in hun onafhankelijkheid kunnen investeren. Op het snijvlak van de wet moeten gemeenten lokaal dit maatwerk om te investeren in jongeren mogelijk maken. Dit doen ze onder andere door niet alleen naar de letter maar ook naar bedoeling van wetten te kijken. Maar juist die bedoeling van de Participatiewet voor de ze groep jongeren is bijstand

inkomensondersteuning die het mogelijk moet maken dat ze hun eigen leven kunnen leren leiden.

Dus laten we voor zieke jongeren in de bijstand in ieder geval 1) de zoektermijn afschaffen 2) mogelijkheid om bij te verdienen verruimen 3) de kostendelersnorm versneld afschaffen en 4) stoppen deze doelgroep nog leningen uit de bijzondere bijstand te vertrekken. Dit helpt gemeenten lokaal om op maat in de jongeren te investeren.